

МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЙ ТА МОДИФІКАЦІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Уляна Фесина

студентка III-го р. навчання хіміко-біологічного факультету,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: ulanafesina844@gmail.com

Сьогодні констатуємо, що для більшості закладів освіти в Україні інклюзія – цілковито новий досвід. Виважене, ефективне навчання приносить користь усім здобувачам освіти. Однак для учнів з особливими потребами (далі – ООП) може стати необхідною додаткова, а іноді й спеціальна підтримка у навчанні, яка допоможе їм брати повноцінну участь у заняттях і реалізовувати свій потенціал. Тому потреба в індивідуальному підході до кожної дитини з порушеннями у розвитку створює необхідність, у першу чергу, в гнучкому законодавстві та оперативному регулюванні ситуації, а не в чітко прописаних правилах і нормах.

Очевидно, дуже важливими є нововведення НУШ, які допомагають учню з ООП в освіті коригувати тривалість навчального процесу, навантаження та підбирати навчальні засоби в індивідуальному порядку. Тож мета «Нової української школи» забезпечити для дітей з ООП комфортне, насамперед психологічно, освітнє середовище [3].

На наш погляд, цьому сприяють адаптації та модифікації освітнього простору, матеріалів та індивідуалізація підходів на основі визначення потреб та запитів конкретної дитини, її можливостей. В контексті нашого дослідження доцільно говорити і про можливості модифікацій навчальних програм, і, зокрема, про умови ефективної адаптації до вивчення біології в умовах інклюзивного класу.

Чи тотожні згадані ключові поняття? Ні, спільним є лише те, що їх розробляє асистент учителя, а необхідність зміни визначає команда супроводу. Координація роботи одразу кількох фахівців – учителя, асистента учителя, психолога, корекційних педагогів – важлива для успіху учнів з ООП.

Адаптація навчання передбачає зміну характеру представлення навчального матеріалу, не змінюючи зміст навчання або понятійну сутність навчального завдання: через пристосування освітнього середовища, адаптації навчальних підходів, адаптації навчальних матеріалів тощо [3].

Модифікація навчання – це зміна (зазвичай, спрощення) освітніх цілей, змісту предмету, програми навчання, концептуальної складності навчального завдання для конкретної дитини та, у результаті, рівня знань та навичок, які має опанувати дитина впродовж навчання [3].

Під час складання індивідуальної програми розвитку (далі – ППР) необхідно проаналізувати, які адаптації та модифікації слід реалізувати для облаштування освітнього простору, застосування належних методів викладання, навчальних матеріалів, обладнання, урахування сенсорних та інших потреб дитини. Допустимий варіант, що для учня з порушеннями у розвитку не потрібно вносити зміни у навчальний план або ж вони можуть бути мінімальними, спрямованими лише на корекційний розвиток особистості дитини [5].

На думку тренерів курсу із підтримки інклюзії «Разом» від ГО «Освіторія» та «Бачити серцем», більшість методик навчання дітей з ООП – специфічні. Наприклад, учневі з порушенням зору допоможуть орієнтуватися в класі контрастні фарби та додаткове освітлення. А ось у дитини з епілепсією таке оформлення може спричинити погіршення стану здоров'я. Для кожного виду порушення є спеціальні методи, що допомагають повноцінно навчатися. Наприклад, шрифт Брайля, жестова мова чи дактильна абетка.

Детальніше про них можна дізнатися із семи видів програм, які є на сайті Міністерства освіти [4].

Розглянемо детальніше характер можливих адаптацій та модифікацій.

- *адаптація*: програма не змінюється; зміна методів і прийомів викладання, навчання та оцінювання; дитина засвоює той самий обсяг знань, що й однокласники; учень має можливість продемонструвати знання. Адаптація реалізовується за будь-якого типу порушення здоров'я дитини, що не стосується інтелектуальних порушень, в обсязі та питаннях, зазначених в ІПР.
- *модифікація*: програма суттєво змінюється та обов'язково узгоджується з батьками; поєднання або ущільнення (інтеграція деяких предметів в один курс або інтеграція кінцевих цілей, змісту); спрямована на забезпечення активності дитини в навчальній соціалізації (активній участі в навчанні класу) та організацію індивідуальних умов навчання за допомогою додаткових методів і засобів; зменшуються вимоги до дитини – рівня її знань та умінь, набутих упродовж навчання: для оцінювання обирають завдання із простими діями, які дійсно можна виконати; передбачається навчання за тим самим календарно-тематичним планом, за яким навчається весь клас ЗЗСО. Модифікація застосовується щодо учня з інтелектуальними порушеннями, якщо це зазначено в ІПР [5].

Звертаємо увагу, особливість методики в тому, що вона не аналогічна вимогам та змісту навчання спеціальних шкіл. Ідея модифікованої інклюзії в тому, що теми уроків біології для учня з ООП та решти учнів збігаються, але різняться матеріали, підходи та глибина вивчення. Програми ж спеціальних шкіл можна (і варто!) використовувати як методичний матеріал визначення змісту навчання та класифікацій оцінювання.

Адаптація навчальної програми неможлива без зміни підходу до завдань. Вправи на засвоєння нового та закріплення вивченого – значна частина уроку, яку неможливо ігнорувати. І тут діти з ООП можуть зіштовхнутися з труднощами: індивідуальна робота передбачає високий рівень зосередженості та самостійності. Тож учителю варто завчасно продумати, як спростити потенційно складні завдання та допомогти дітям виконати їх. До прикладу: вибір на користь іншого завдання, завдяки якому дитина все одно закріпить потрібні знання; поділ складних завдань на простіші, тезовий та спрощений виклад; завдання, виконання яких не відніме багато часу; замість самостійної роботи – групове завдання (або навпаки); вибір на користь завдання з аудіо, відео або візуальними матеріалами – в зручній для дитини формі [5].

Перед командою супроводу постійно постає запитання: «що є більш актуальним для даного учня / учениці: адаптація чи модифікація?».

Якщо у випадку адаптації / стратегій, що допомагають дитині з ООП засвоювати певні обсяги знань з біології, зміст навчання відповідає рівню знань та навичок, що отримує весь клас, то модифікація / зміна (зазвичай, спрощення) змісту предмету – це змога дитині з ООП брати участь у навчальній діяльності, хоча рівень засвоєваних знань може не відповідати віковим особливостям учнів класу, у якому вона навчається [2].

Наприклад, модифікації можуть бути виконані шляхом скорочення змісту матеріалу, який необхідно засвоїти. Учень може брати участь лише в окремих частинах уроку і/або опанувати лише частину змісту навчального матеріалу. Скажімо, на уроці біології під час опрацювання теми «Квітка. Будова та різноманітність» (6 клас) основній групі учнів класу поставлене завдання – назвати всі частини квітки (рослини), звірившись з діаграмою в підручнику, в той же час як учням з ООП достатньо буде правильно ідентифікувати колір (форму) пелюсток квітки (листя рослин). Обидві категорії учнів беруть участь в одному і тому ж процесі, але підсумкові завдання для них відрізняються.

Модифікуючи навчальні посібники, треба враховувати їх змістове наповнення, тобто орієнтуватися на навчальну програму. У цьому напрямі J. Deppeler (1998) – науковець, який

займався розробкою базису інклюзивного навчання на міжнародному рівні, а також згодом з колегами реалізував проєкт в Україні, – виділяє три категорії знань:

- «обов'язково має знати» – відомості важливі, мають бути обов'язково опанованими;
- «має знати» – відомості важливі, однак не суттєві;
- «може знати» – відомості не суттєві і не надто важливі [1].

Таким чином, увага акцентується на першій категорії знань: «обов'язково має знати». Інформацію з категорії знань «має знати» і «може знати» треба надавати після того, як учень з ООП опанував ключові, найсуттєвіші відомості. Якщо не дотримуватися такої послідовності, пам'ять учня перевантажується надмірною інформацією, а знання стають формальними. Вчитель може обмежити потік відомостей, враховуючи власний досвід дитини та її уподобання. Наприклад, розповідь на тему «Що рослинам потрібно для росту?» спершу замінити упорядкуванням малюнків-схем, що позначають умови необхідні для росту кімнатних рослин. Потім цю послідовність можна ускладнити, запропонувавши створити власну розповідь (завдання з категорії «має знати»). Або ж побудувати розповідь «Що рослинам потрібно для росту?» з почутого про догляд кімнатних рослин – психогімнастика «Я – рослина!»: «Уявіть, що ви маленькі кімнатні рослини. Вас посадили в теплу м'яку землю. Ви ще маленькі паростки, зовсім слабкі, ламкі, беззахисні. Але ось чийсь добрі руки поливають вас, розпушують землю, щоб ваше коріння дихало, обприскують листки. Ви тягнетеся до світла, починаєте рости, стебло стає міцнішим. Вам так добре жити на підвіконні поруч з іншими красивими квітами ...».

Включення учня з ООП в роботу на уроці передбачає адаптацію тематичного плану, визначення навчальних досягнень й корекційно-розвивальних цілей та узгодження їх з індивідуальним навчальним планом; розроблення уроків на основі тематичного плану із врахуванням єдності специфіко-індивідуальних цілей і завдань для учня та загального змісту уроку. В інклюзивному навчанні важливим у поданні інформації учням є застосування різноманітних засобів, поміж яких чільне місце посідають адаптовані навчально-дидактичні матеріали [1].

Коли ми говоримо про адаптацію та модифікацію навчальних матеріалів для дітей з ООП [3], то в обох випадках є багато спільного. Насамперед, це спрощення: інтерактивні підказки – «план дій» та пояснень, чіткі інструкції та алгоритми виконання, виключення неважливих компонентів, зменшення інформативного навантаження, переформулювання правил та інструкцій більш доступними для розуміння й менш «науковими» словами, допоміжні додаткові схеми чи тематичні картки тощо.

Індивідуалізація – також обов'язкова вимога до адаптованих та модифікованих матеріалів. Стосується це як навчальних, так і матеріалів для перевірки засвоєних знань. Усі ці матеріали обов'язково мають відповідати тематиці занять усього класу.

Найсуттєвішою з модифікацій засвоєння навчального матеріалу, за J. Deppeler, є здатність виконати завдання, подібне основному з освітньої програми, але в полегшеному вигляді [1]. Наприклад, учні отримують завдання – в зручній для дитини формі дослідити з відео або візуальних матеріалів із зображенням квітів та справжніх листків, з якої рослини вони, описати її (або відшукати лікарські рослини). Визначити, які з них виявились зайвими і чому. Учням з ООП необхідно виконати аналогічну роботу, але в меншому обсязі. При цьому абсолютно весь без виключення клас працює над темою «Різноманітність рослинного світу» (6 клас), а результати оцінюються на різних рівнях, з урахуванням різних здібностей і визначення успішного виконання завдання для різних категорій учнів.

Відповідно, і система оцінювання учнів з ООП, які навчаються за модифікованими програмами, розробляється окремо з урахуванням індивідуальних можливостей. Завдання для перевірки мають передбачати прості дії замість складних (намалювати замість написати, дібрати малюнки на відповідність, поєднати за схемою тощо), онлайн-тести зі зрозумілими

формулюваннями, поступовий перехід від простих до складних завдань (відповіді на відкриті запитання, переказ) [2].

Важливо практикувати скаффолдинг – створення умов для підвищення успішності кожного учня. Для цього дитина має вчитися у «зоні найближчого розвитку», тобто робити те, що їй цікаво, але поки що неможливо опанувати без підтримки. Ніщо так не покращує мотивацію, як можливість впоратися із завданням і досягти успіху [4].

Безперечно, змінилася парадигма сучасного учня. Засвоїти знання – більше не головна мета, важливіше користуватися ними та створювати щось нове. Жодне захворювання не віднімає в людини творчих здібностей, кожен може згенерувати нову ідею.

Тож, які б ефективні методи не використовував вчитель під час вивчення біології в умовах інклюзивного класу, важливо: діти здатні вчитися незалежно від рівня їхнього розвитку. Та навіть здібності і досягнення – хоч це і значимий внесок у життя класу, але й ними не можна виміряти цінність людини.

Отже, планування адаптацій та модифікацій допомагає педагогам вибудувати освітню траєкторію дитини з ООП; залучити здобувачів освіти до активного навчання; визначити, якими матеріалами учням варто користуватися; дібрати типи завдань і види діяльності; краще побудувати урок; продумати очікувані результати та провести рефлексію щодо їх досягнення.

Можливості адаптаційних стратегій та модифікацій сприяють втіленню в освітню практику ключової мети: корекція поведінкових особливостей дитини з ООП; надання їй якісних освітніх послуг, як-от розуміння матеріалу, стимулювання уваги, прагнення до саморозвитку та надання можливостей демонструвати свої знання; соціальна адаптація дитини в освітньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Гаяш О. В. Сутність процесів адаптації та модифікації для ефективності навчання учнів з ООП. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 27–28 травн. 2021 р. Кам'янець-Подільський : ПСНПСЕК. 2021. С. 172–174. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/38865> (дата звернення: 06.03.2022).
2. Інклюзивна освіта. Адаптація та модифікація навчальних програм та матеріалів в історіях та прикладах. *На Урок* : веб-сайт. 2021. URL: <https://naurok.com.ua/post/adaptaciya-ta-modifikaciya-navchalnih-program-i-materialiv-v-istoriyah-i-prikladah> (дата звернення: 09.03.2022).
3. Степанова-Камиш А. Навчання дітей з ООП: адаптація та модифікація навчальних програм. *Нова українська школа* : веб-сайт 2020. URL: <https://nus.org.ua/articles/navchannya-ditej-z-ooop-adaptatsiya-ta-modyfikatsiya-navchalnyh-program/> (дата звернення: 16.04.2022).
4. Сім прийомів, які допоможуть вчителю інклюзивного класу. *Освіторія медіа* : веб-сайт. 2018. URL: <https://osvitoria.media/experience/sim-pryjomiv-yaki-dopomozhut-vchytelyu-inklyuzyvno-go-klasu/> (дата звернення: 22.06.2022).
5. Як адаптувати освітню програму для дитини з ООП? *На Урок* : веб-сайт. 2021. URL: <https://naurok.com.ua/post/yak-adaptuvati-osvitnyu-programu-dlya-ditini-z-ooop> (дата звернення: 16.04.2022).